

درس خارج فقه حضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۱۱ اسفند ۱۳۹۷

مصادف با: ۲۴ جمادی الثانی ۱۴۴۰

جلسه: ۶۶

موضوع کلی: فصل فی شرائط الوضوء

موضوع جزئی: شرط دوازدهم؛ لزوم نیت

سال تحصیلی: ۹۸-۹۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

عرض شد که به نظر مرحوم سید (ره)، قصد غایت در وضو لازم نیست و دلیل آن، اطلاقات ادله باب وضو از کتاب و سنت است که سابقاً به آنها اشاره شد لذا دلیلی بر لزوم قصد غایت وجود ندارد، لکن تحقق امتثال بستگی به قصد غایت دارد، یعنی مکلف باید قصد غایت کند تا امتثال محقق شود و اگر قصد غایت نکند، اداء مأثور به صدق می‌کند، ولی امتثال نیست، یعنی وضویی که گرفته شده است، صحیح است، ولی امتثال حاصل نشده است و منظور از عدم تحقق امتثال این است که امتثال امر واجب غیری محقق نشده است، اما چون وضو به خودی خود امر نفسی استحبابی است، مأثور به انجام شده است. بنابراین، برای تحقق امتثال، اطاعت و تعلق ثواب بر وضوی انجام شده، قصد غایت لازم است. اگر کسی هنگام وضو گرفتن، قصد غایت نکند، امتثال امر واجب غیری [مقدمه نماز] محقق نشده است، ولی از باب اینکه وضو به طور نفسی استحباب دارد، مأثور به انجام داده است.

نکته‌ای که باید به آن توجه شود، این است که طهارات ثلاث [وضو، غسل و تیمم] از امور تعبیه می‌باشند، یعنی این موارد فی حد نفسه مستحبند و چون عبادتند، می‌توانند مقدمه مستحب و واجب قرار بگیرند. بنابراین، عبادیت طهارات ثلاث در گرو این نیست که امر غیری به آنها تعلق بگیرد، یعنی این گونه نیست که اگر جنبه غایت برای این موارد در نظر گرفته شد و امر غیری به آنها تعلق گرفت و امتثال این موارد به امر غیری مربوط باشد، عبادت باشند، ولی اگر امتثالشان از باب امر غیری نباشد، عبادت نباشند، بلکه طهارات ثلاث فی نفسه از امور تعبیه‌اند لذا اگر کسی به قصد امتثال و قصد قربت وضو بگیرد و هیچ غایتی را در نظر نداشته باشد، عبادیت و امتثال صدق می‌کند، اما اگر وضو را به قصد امتثال امر غیری انجام بدهد، مثل اینکه به قصد نماز خواندن، وضو بگیرد، در این صورت، دو امتثال صورت گرفته است؛ یکی امتثال امر نفسی ندبی که به وضو تعلق گرفته است و دیگری امتثال امر غیری است لذا دو ثواب به متوضی می‌رسد که یک ثواب برای نفس وضو گرفتن است که مستحب است و یک ثواب نیز به سبب امتثال امر غیری است.

بنابراین، اگر وضو امر نفسی ندبی دانسته شود و شخص قصد غایت بکند و وضو بگیرد، در حقیقت دو امتثال حاصل شده است، نه اینکه گفته شود که با قصد غایت یک امتثال محقق می‌شود زیرا اتیان مأثور به قصد امر نفسی ندبی نیز امتثال امر مولی است لذا این گونه نیست که اگر قصد غایت شود، امتثال صدق کند، ولی اگر قصد غایت نشود، امتثال صدق نکند.

اما اگر عبادیت وضو منحصر به امر غیری دانسته شود، یعنی گفته شود که وضو جنبه عبادیت پیدا نمی‌کند مگر در صورتی که شخص در هنگام وضو گرفتن، قصد غایت بکند، در این صورت، برای اینکه عبادیت تحقق پیدا کند، چاره‌ای جز قصد غایت نیست.

پس بر طبق مبنای مختار که وضو مستحب است، برای تحقق عبادیت وضو نیازی به قصد غایت نیست و صرف وضو گرفتن بدون قصد غایت، عبادت محسوب می‌شود و اگر قصد غایت نیز بشود، دو امتثال صدق خواهد کرد و دو ثواب به متوضی تعلق خواهد گرفت؛ یکی برای اینکه وضو گرفته است و دیگری برای غایتی است که قصد کرده است. اما اگر مبنا این باشد که عبادیت وضو منحصر به امر غیر مقدمی است و خود وضو امر نفسی ندبی ندارد، در این صورت، برای تحقق عبادیت حتماً باید قصد غایت شود و اگر قصد غایت نشود، اصلاً مأمور به اتیان نشده است تا چه رسد به اینکه امتثال حاصل شده باشد.

سؤال: آیا قصد طبیعت و جنس غایت کفایت می‌کند یا حتماً باید غایت خاص و معینی در نظر گرفته شود؟

پاسخ: قصد جنس غایت کفایت می‌کند و لازم نیست که غایت خاصی در نظر گرفته شود. بنابراین، لازم نیست که شخص هنگامی که وضو می‌گیرد، غایت معینی مثل صلاة یا قرآن خواندن و امثال آن را در نظر بگیرد، بلکه همین که یک غایت کلی را در نظر بگیرد و قصد کند که برای عبادتی وضو می‌گیرد، کفایت می‌کند. دلیل کفایت جنس غایت در قصد، این است که وضو، مأمور به امر غیر از ناحیه غایات مختلف است؛ آن غایت، چه وجوب باشد و چه مستحب باشد و آن غایت، چه ادا باشد و چه قضا باشد، مثلاً صلاة به اصنافها و انواعها که یک غایت کلی است، در نظر گرفته می‌شود و لازم نیست که خصوص یک نماز خاص قصد شود یا طواف به جمیع اقسامها و اصنافها در نظر گرفته می‌شود.

اگر شخص به قصد نماز شب وضو بگیرد و بعد نماز شب را نخواند و با آن وضو نماز صبح را بخواند، وضویش صحیح است زیرا طبق مبنای مختار، وضو مستحب است و به خودی خود عبادت محسوب می‌شود لذا وضوی مذکور، صحیح است و نماز خواندن با آن نیز خالی از اشکال است.

مرحوم آیت الله خویی (ره) فرموده است که در فرض مذکور، فقط تخلف در داعی صورت گرفته است و تخلف در داعی مشکلی ایجاد نمی‌کند و وضو صحیح است.

طبق مبنای کسانی که قصد غایت را در وضو لازم می‌دانند نیز قصد جنس غایت کفایت می‌کند و قصد غایت معین و مشخصی لازم نیست تا گفته شود که چون هنگام وضو گرفتن، نماز شب را قصد کرده است، وضویش صحیح نیست و نمی‌تواند با آن وضو، نماز صبح را بخواند. بنابراین، با توجه به اینکه قصد جنس غایت کفایت می‌کند، وضوی شخص صحیح است و نماز خواندن با آن نیز اشکالی ندارد، یعنی با قصد نماز در وضو، با آن وضو می‌توان هر نمازی خواند و همچنین، با قصد قرآن خواندن در وضو، با آن وضو می‌توان هر سوره‌ای خواند.

مرحوم سید (ره) در ادامه مسأله ۵۶۷ نوشته است: «نعم، قد یکون الأداء موقوفاً علی الامتثال فحينئذ لا يحصل الأداء أيضاً، كما لو نذر أن يتوضأ لغاية معينة فتوضأ ولم يقصدها فإنه لا يكون ممثلاً للأمر النذري ولا يكون أداءً للمأمور به بالأمر النذري أيضاً وإن كان وضوؤه صحيحاً لأن أداءه فرع قصده؛ نعم، هو أداء للمأمور به بالأمر الوضوئي»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، اگر اداء موقوف بر امتثال باشد، در این صورت، ادا نیز حاصل نمی‌شود، مثل اینکه اگر شخص نذر کند که برای یک غایت معینی [، مثل قرآن خواندن] وضو بگیرد، ولی در وضویش آن غایت معین را قصد نکند، در این صورت، او امر نذری را امتثال نکرده است و اداء مأمور به امر نذری نیز محقق نشده است؛ هر چند که وضویی که گرفته شده است، صحیح است

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۳۹.

زیرا اداء او فرع قصدش است. بله، آن وضو اداء مأموریه به امر وضوئی است [، یعنی امر به وضو که متشکل از غسلتین و مسحتین است، بر وضوی مذکور، صادق است لذا وضو صحیح است].

در فرع مذکور، سه نکته وجود دارد؛ یکی، امر وضوئی؛ دیگری، اداء مأموریه به امر نذری و سومی، امتثال مأموریه به امر نذری است. در این فرض مذکور که شخص قصد غایت نکرده است، اداء مأموریه به امر نذری و امتثال مأموریه به امر نذری محقق نشده است، ولی اداء امر وضوئی محقق شده است.

دلیل حکم مذکور، این است که مفروض این است که نذر به وضوی خاص [، مثل وضو برای خواندن قرآن]، تعلق گرفته است و هر وضوئی مورد نظر نبوده است و بنابراین، وفای به نذر حاصل نشده است و لذا اداء امر نذری صدق نمی‌کند و امر نذری امتثال نشده است. البته در همین فرض، شخص می‌تواند با وضوئی که گرفته است، اموری را که وضو در آنها لازم یا مستحب است را انجام بدهد چون وضویش صحیح است. بنابراین، امتثال نذر با وضویی که شخص هنگام وضو گرفتن، منذور را قصد نکرده است، محقق نمی‌شود، ولی انجام سایر امور با آن وضو اشکالی ندارد.

الثالث عشر: الخلو. فلو ضمَّ إليه الرياء بطل؛ سواء كانت القربة مستقلةً والرياء تبعاً أو بالعكس أو كان كلاهما مستقلاً و سواء كان الرياء في أصل العمل أو في كیفیّاته أو في أجزائه، بل و لو كان جزءاً مستحباً على الأقوى و سواء نوى الرياء من أول العمل أو نوى في الأثناء و سواء تاب منه أم لا. فالرياء في العمل، بأيّ وجه كان، يبطل له لقوله تعالى على ما في الأخبار: «أنا خير شريك؛ من عمل لي و لغيري، تركته لغيري...»^۱.

سیزدهمین شرط از شرائط وضو، اخلاص است. پس اگر ریا به آن ضمیمه شود، وضو باطل است؛ اعم از اینکه قصد قربت حالت استقلال داشته باشد و ریا از توابع آن باشد [، یعنی قصد قربت اصل و ریا به تبع و در ضمن آن باشد] یا بر عکس [ریا اصل و قصد قربت به تبع و در ضمن آن باشد] یا هر دو مستقل باشند و اعم از اینکه ریا، در اصل عمل باشد یا در کیفیت‌های عمل باشد یا در اجزاء عمل باشد، بلکه اقوی این است که اگر ریا در جزئی مستحب از عمل باشد نیز عمل باطل است و اعم از اینکه متوضی، از اول عمل قصد ریا کرده باشد یا در اثناء عمل قصد ریا کرده باشد و اعم از اینکه متوضی، از ریا توبه کند یا توبه نکند [که در همه این حالات، وضو باطل می‌شود]. پس ریا در عمل به هر وجهی که باشد، موجب بطلان عمل می‌شود و دلیل آن قول خداوند متعال است که در حدیث قدسی آمده است که خداوند فرموده است که من بهترین شریکم؛ هر کس عملی را برای من و غیر من انجام بدهد، من آن را به نفع غیر خودم رها می‌کنم [و همه آن عمل را به غیر واگذار می‌کنم].

بحث جلسه آینده: توضیح شرط سیزدهم، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»